

ЗОЯ АНДРІЙВНА БУТЕНКО

21 травня на 73-му році життя після тяжкої хвороби померла Зоя Андріївна Бутенко — видатний учений-онкогематолог, академік Національної академії наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України, премії ім. О. О. Богомольця НАН України.

З. А. Бутенко була славетним представником школи онкологів-патофізіологів, створеної академіками О. О. Богомольцем і Р. Є. Кавецьким. Своєю багаторічною багатогранною діяльністю вона зробила вагомий внесок у пізнання фундаментальних основ канцеро- і лейкозогенезу, впровадження найсучасніших молекулярно-генетичних технологій у практику вітчизняної медицини.

У 1954 р. після закінчення аспірантури під безпосереднім керівництвом Р. Є. Кавецького З. А. Бутенко захистила кандидатську дисертацію, присвячену вивченню патогенезу експериментальних лейкозів. Усе її подальше життя і наукова діяльність були пов'язані з Інститутом експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України. У 1962 р. вона створила і очолила першу в Україні лабораторію з вивчення етіології і патогенезу лейкозу, яка пізніше перетворилася на відділ механізмів лейкогенезу.

Протягом багатьох років З. А. Бутенко разом зі своїми учнями плідно розробляла найактуальніші питання сучасної медицини, пов'язані із з'ясуванням причин виникнення і природи злоякісних захворювань системи крові. Основними напрямками її наукової діяльності були фундаментальні дослідження клітинних і молекулярних механізмів розвитку лейкозу та злоякісних лімфом, розробка методів ранньої діагностики різних форм гемобластозів, принципів патогенетичної терапії.

У 1969 р. після захисту дисертації на тему: «Роль рибонуклеїнової кислоти у розвитку лейкозу» дослідниці було присуджено вчений ступінь доктора медичних наук, а в 1970 р. присвоєно звання професора. В 1978 р. Зою Андріївну обрали членом-кореспондентом, а в 1990 р. — академіком НАН України за спеціальністю «експериментальна онкологія». У 1998 р. їй було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

З. А. Бутенко зробила значний внесок у створення сучасної клонально-селекційної теорії канцерогенезу, вперше з'ясувала роль РНК у злоякісній трансформації клітин крові, одержала пріоритетні дані про структурні та функціональні порушення геному, асоційовані з лейкозогенезом. Великим внеском у науку є також дослідження біологічних властивостей та ультраструктури лейкозних клітин, пошук і застосування ефективних індукторів їхнього диференціювання. Зоя Андріївна була фундатором нового напрямку в онкогематології — вивчення структури і функцій стовбурових гемопоетичних клітин та їх ролі при лейкозі. Особливо плідно працювала вона над вирішенням питань молекулярної лейкозології. На основі одержаних нею та її учнями результатів було розроблено і впроваджено принципово нові методи молекулярно-генетичної діагностики гемобластозів, що набуло особливого значення у зв'язку з необхідністю прогнозувати віддалені наслідки аварії на ЧАЕС.

З. А. Бутенко була автором більш як 300 наукових публікацій, 10 монографій і посібників, серед яких найбільш відомі «Роль РНК у злоякісній трансформації клітин при лейкозі», «Цитохімія і електронна мікроскопія клітин крові та кровотворних органів», «Стовбурові

кровотворні клітини і лейкоз», «Лейкозні клітини: походження, ультраструктура, диференціювання», «Клонально-селекційна концепція пухлинного росту», «Механізми вірусного лейкозогенезу».

Ім'я З. А. Бутенко добре відоме у нашій країні і далеко за її межами. Вона брала участь у виконанні багатьох наукових програм, у роботі світових конгресів і конференцій, була ініціатором проведених у Києві у різні роки міжнародних симпозіумів «Стовбурові і імунокомпетентні клітини у нормі і при пухлинному рості», «Стовбурові клітини і злоякісний ріст», на яких з доповідями виступали провідні вчені з багатьох країн світу.

З. А. Бутенко була членом Європейських асоціацій гематологів та онкологів, головою спеціалізованої вченої ради з онкології та радіобіології, членом експертної ради ВАК України, членом редколегій журналів «Доповіді НАН України», «Експериментальна онкологія», «Онкологія». За плідну працю вона була відзначена багатьма урядовими нагородами.

Виняткову увагу З. А. Бутенко приділяла вихованню молодих науковців. Вона започаткувала наукову школу онкогематологів в Україні. Її учні (близько 30 докторів і кандидатів наук) стали відомими вченими, плідно працюють, очолюючи наукові відділи і лабораторії. Зої Андріївні були притаманні кращі людські якості — чуйність та доброзичливість. З великою повагою ставилася вона до своїх учителів, пишалася успіхами учнів і колег, безкорисливо та самовіддано служила своєму високому покликанню. Це була людина, відкрита для спілкування, справжня патріотка України.

Ім'я Зої Андріївни, чудової людини, вченого, педагога назавжди залишиться в серцях усіх, кому пощастило протягом багатьох років спілкуватись і працювати з нею.

Національна академія наук України

Відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної і клінічної фізіології НАН України

Інститут експериментальної патології, онкології і радіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України